

10. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет): учебное пособие / И.Ю.Кулагина – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 176 с.
11. Макдауэлл Д. Его Образ – мой образ / Д.Макдауэлл – М.: Новая жизнь, 1996. – С.102.
12. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития / В.Г.Маралов. – М.: Академия, 2002. – 251 с.
13. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г.Маслоу; пер. с англ. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
14. Островська К.О. Роль педагога у виборі ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку / К.О.Островська // Тези міжн. конф. “Людина у світі духовної культури”. – Київ, 2002. – Ч. 2. – С.31-33.
15. Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С.Р.Пантеев. – М.: МГУ, 1991. – 108 с.
16. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: учебн. пособие для студентов / Н.Ф.Талызина – М.: Академия, 1998. – 288 с.
17. Титаренко А.И. Структура нравственного сознания. Опыт этико-философского исследования / А.И.Титаренко – М.: Мысль, 1974. – 278 с.
18. Трухін І.О. Основи шкільного виховання: навчальний посібник / І.О.Трухін, О.Т.Шпак – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
19. Холодкова О.Г. Предпосылки и генезис стремления к самосовершенствованию как компонента психологической культуры младших школьников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ольга Геннадьевна Холодкова: Барнаул, 2000. – 164 с.
20. Чеснокова И.И. Проблемы самосознания в психологии / И.И.Чеснокова – М.: Наука, 1977. – 144 с.
21. Шибутани Т. Я-концепция и чувство собственного достоинства / Т.Шибутани // Самосознание и защитные механизмы личности. – Самара: “Бахра-М”, 2000. – С.220-232.
22. Якоби М. Стыд и истоки самоуважения / М.Якоби – М.: ИАП, 2001. – 256 с.
23. Якобсон П.М. Психология чувств / П.М.Якобсон. – М.: АПН, 1958. – 219 с.
24. Bandura A. Self-efficacy mechanism in human agency / A.Bandura // American Psychologist. – 1982. – №37. – P. 122-147.
25. Rogers C.R. A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships, as Developed in the Client-centered Framework / C.R.Rogers // Koch S. Psychology: A Study of a Science. – Vol.3. – New York: McGraw-Hill, 1959. – P. 184-256.

26. Rosenberg M. Conceiving the self / M.Rosenberg – N.Y.: Basic Books, 1979. – 350 p.

The article describes the scientific and theoretical basis of the study of psychological factors in the development of self-esteem of the pupils.

Keywords: psychological factors, self-esteem, emotional and value self-appraisal, self-esteem, self-acceptance, the younger student.

Отримано: 14.03.2010

УДК 159.9.072.4

А.М. Большакова

Вікова динаміка показників особистісної реалізованості / потенційності

Досліджено вікову динаміку показників особистісної реалізованості / потенційності. Показано, що співвідношення особистісної реалізованості / потенційності є найбільш оптимальним у віці “акме”. Встановлено, що показники особистісної реалізованості починають значно збільшуватися із досягненням передпенсійного віку.

Ключові слова: особистісна реалізованість, особистісна потенційність, юність, зрілість, старість, акме.

Исследована возрастная динамика показателей личностной реализованности / потенциальности. Показано, что соотношение реализованности / потенциальности является наиболее оптимальным в возрасте “акме”. Установлено, что показатели личностной реализованности начинают значительно возрастать по достижении предпенсионного возраста.

Ключевые слова: личностная реализованность, личностная потенциальность, юность, зрелость, старость, акме.

Постановка проблеми

Одним з найактуальніших завдань сучасної психології визнається вивчення проблем самореалізації особистості. Започаткований у роботах А. Маслоу, К. Роджерса та ін. представників гуманістичної психології, цей напрям досить активно розвивається і сьогодні. В дослідженнях Абульханової К.О., Березинової Т.Н. (2001), Бетіної К.М. (2007), Бураї Л.В. (2002), Вахромова Є.Є. (2001, 2003), Галажинського Е.В. (2007), Зобова Р.О., Келасьева В.М. (2008), Коростильової Л.О. (2001, 2005), Муляра В.І. (1997), Одинцова В.В.

(2002), Пучкової Г.Л. (2003), Рибалко Л.С. (2007, 2008), Суворова О.В. (1996), Шрамко О.І. (1998) та ін. було вивчено вікові, культурні, гендерні та ін. чинники процесу самореалізації, її зв'язок із професійним розвитком, проявами цілої низки психологічних та соціальних рис особистості.

Сьогодні загально визнаним є твердження, що прагнення до самореалізації є основною рушійною силою особистісного розвитку людини, передумовою забезпечення психологічного, фізичного та соціального благополуччя. При цьому, як і кожний процес, самореалізація має розглядатися як така, що призводить до певних результатів, принаймні, тимчасових. Отже, особливої актуальності набуває вивчення “кінцевих результатів” самореалізації – психологічних особливостей людини, що досягла певних життєвих цілей та усвідомлює, що реалізувала закладений у неї потенціал. Вважається доречним для позначення сукупності таких результатів введення відносно нового психологічного конструкту – “особистісної реалізованості”, що потребує теоретичного та емпіричного обґрунтування.

Аналіз досліджень та публікацій

Поняття “реалізованість” вже згадувалося у рамках подійно-біографічного підходу для характеристики одного з показників так званої суб’єктивної картини життя.

Вважається, що основу для вивчення суб’єктивної картини життя (СКЖ) було закладено в роботах Б.Г. Ананьева та С.Л. Рубінштейна. Б.Г. Ананьев перший запропонував цю категорію та описав її найважливіші особливості: по-перше, вона є важливою характеристикою самосвідомості, по-друге, СКЖ відбиває значні етапи індивідуального та соціального розвитку, по-третє, фіксує головні події життя, поєднуючи біологічний, психологічний та історичний час [1]. С.Л. Рубінштейн наявність вибудованої СКЖ розглядав як психологічний критерій зрілості особистості, оскільки повноцінний суб’єкт життєвого шляху має характеризуватися наявністю рефлексії життя, здатністю оцінювати, планувати та прогнозувати події, співвідносити минуле та майбутнє, приймати відповідальність за ухвалені рішення [6].

На сучасному етапі найбільш значущі дослідження суб’єктивної картини життєвого шляху проводяться у рамках подійно-біографічного підходу, що започаткований такими вченими, як О.А. Кронік, Є.І. Головаха, Р. Ахмеров, котрі СКЖ розуміють як “психічний образ, у якому відбиті соціально обумовлені просторово-часові характеристики життєвого шляху (минулого, сьогодення й майбутнього), його етапи, події та їх взаємозв’язки. Цей образ виконує функції довгострокової регуляції й узгодження життєвого

шляху особистості з життям інших, насамперед, значущих для неї людей” [5, с. 149-150]. А одним з показників СКЖ є саме показник реалізованості.

Хоча у руслі подійно-біографічного підходу було проведено досить значну кількість досліджень СКЖ, слід зазначити, що реалізованість розглядалася в них саме як окремий показник, що лише визначав співвідношення суб’єктивних оцінок людини насиченості прожитих років та життя в цілому та розумівся як конструктивне переживання, пов’язане з позитивною оцінкою свого життя. В той же час, очевидно, що самореалізація, яка пов’язана з досягненням важливих життєвих цілей, не завжди призводить до психологічного благополуччя, оскільки може супроводжуватися певними негативними переживаннями (смиловтрата, відсутність життєвих прагнень та перспектив, низький рівень мотивації та ін.). Отже, реалізованість як стан людини, що вже досягла важливих цілей та відчуває, що реалізувала значну частину закладеного потенціалу, **потребує вивчення** як багатоаспектне, багаторівневе та різнопланове явище, що поєднує як показники власне реалізованості (відчуття вичерпаності), так і потенційності (відчуття наявності невикористаних ресурсів). Зокрема, актуальним завданням є вивчення віку як фактора, що впливає на появу показників особистісної реалізованості.

Метою даного дослідження було вивчення вікової динаміки показників особистісної реалізованості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У дослідженні взяли участь 586 осіб віком від 17 до 78 років. Для подальшого аналізу вибірку було розподілено на такі групи: перша – 97 досліджуваних віком від 17 до 23 років (за переконанням більшості психологів саме цей інтервал є межами юнацького віку). Оскільки наступні за юністю етапи (зрілість та старість) не мають у віковій психології загально визнаної та чітко визначеної періодизації, досліджуваних старше 23 років було розподілено на групи за принципом десятиріч: друга група – досліджувані віком від 24 до 29 років (114 осіб), третя – від 30 до 39 років (102 особи), четверта – від 40 до 49 років (79 осіб), п’ята – від 50 до 59 років (75 осіб), шоста – від 60 до 69 років (64 особи), сьома – старше 70 років (55 осіб).

Поняття “особистісної реалізованості” є досить новим та нерозробленим у сучасній психології, тому природно, що не існує психодіагностичного інструментарію, що був би спрямований на його вивчення. Отже, показники реалізованості досліджувалися за допомогою методик, розроблених в рамках подійно-біографічного підходу та призначених для діагностики особливостей суб’єктивної картини життєвого шляху: “Оцінювання п’ятирічних інтервалів” (Є.І. Головаха, О.О. Кронік,

Р.А. Ахмеров) [4], “Психологічна автобіографія” (О.Ю. Коржова) [3]. Також використовувалися ще дві методики, що дозволяють оцінити ставлення людини до різних етапів свого життя: опитувальник ZTPPI (Zimbardo Time Perspective Inventory) (Ф. Зімбардо, адаптація Г. Сирцової) [7], “Семантичний диференціал часу” (Л.І. Вассерман та ін.) [2].

Ознаками реалізованості (вичерпаності) вважалися спрямованість у минуле, бідність психологічного майбутнього, низька продуктивність життєвого планування, песимістичні прогнози, “психологічна старість” досліджуваних.

Як потенційність (наявність нереалізованих особистісних ресурсів) інтерпретувалися ті характеристики суб’єктивної картини життя, що свідчать про спрямованість у майбутнє, активність життєвого планування, розвинуті життєві перспективи, оптимістичні прогнози, “психологічну молодість”, віру досліджуваних у наявність ще нереалізованого творчого потенціалу.

При статистичній обробці даних було проведено однофакторний дисперсійний аналіз. Для оцінки гомогенності дисперсій використовувався тест Левена (Levene Statistic), для визначення того, які саме вікові групи відрізняються одна від одної – тест Дункана (Duncan Statistic). Обробка даних проводилася за допомогою пакету SPSS 12.0 for Windows.

В таблиці 1 наведено описову статистику основних показників методики “Оцінювання п’ятирічних інтервалів” для різних вікових груп.

Таблиця 1

Середні значення показників реалізованості / потенційності за “Оцінюванням п’ятирічних інтервалів”

	Вікові групи						
	1	2	3	4	5	6	7
	17-23 роки	24-29 роки	30-39 роки	40-49 роки	50-59 роки	60-69 роки	від 70 років
Оцінка минулого	6,25	6,18	6,41	7,03	7,63	8,01	8,45
Оцінка теперішнього	8,6	9,69	8,93	8,13	7,46	7,12	6,74
Оцінка майбутнього	6,73	7,36	7,24	7,31	5,85	5,62	5,34
Оцінка життя в цілому	6,63	6,4	6,28	6,55	6,73	6,24	6,41
Очікувана тривалість життя	88,67	81,54	83,41	81,71	75,81	73,9	76,9
Реалізованість, що розраховується	19,66	26,13	35,47	51,65	61,65	69,03	75,41
Власна суб’єктивна оцінка реалізованості	30,31	36,85	42,34	56,86	69	77,9	85,3
Психологічний вік	17,05	21,28	32,81	41,36	50,4	61,72	72,13
Коефіцієнт дорослості	90,96	85,84	89,61	88,84	96,33	98,41	97,15

1. Оцінки минулого

Результати статистичного аналізу показали гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,156$), та значущий вплив віку ($F = 4,295$; $p < 0,01$). Суб’єктивна оцінка насиченості минулого значущими подіями є на статистично значущому рівні найменшою у 1 – 3 вікових групах (досліджувані віком від 17 до 39 років) та починає зростати після 40 років, досягаючи максимуму у старості (після 70 років). Подібну закономірність, певно, можна пояснити, як за рахунок підвищення суб’єктивної значущості минулого в процесі старіння, так і тим, що з віком більша частина важливих подій дійсно залишається позаду.

2. Оцінки теперішнього

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,342$), та значущий вплив віку ($F = 7,821$; $p < 0,0001$).

Суб’єктивна насиченість теперішнього значущими подіями є відносно низькою в юнацькому віці (від 17 до 23 років), в період досягнення зрілості та на піку розвитку психічних та фізичних здібностей вона досягає максимальних значень (вік від 24 до 49 років) і починає значно знижуватися починаючи з 50-річного віку.

3. Оцінки майбутнього

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,98$), та значущий вплив віку ($F = 2,569$; $p < 0,05$). В результаті дисперсійного аналізу біло утворено дві групи, що відрізняються на статистично значущому рівні. В першу потрапили досліджувані віком від 17 до 49 років. В другу групу – досліджувані віком від 50 років та старше. Отже, очікування досліджуваних щодо насиченості майбутнього життя значними подіями починають знижуватися із досягненням 50-річного віку та досягають мінімуму у старості, що є досить зрозумілим та, певно, адекватним ставленням до перебігу життя.

4. Оцінки життя в цілому

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,3$), та відсутність значущого впливу віку ($F = 4,323$; $p < 0,001$).

5. Очікувана тривалість життя

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,608$), та значущий вплив віку ($F = 2,697$; $p < 0,05$). В результаті дисперсійного аналізу було встановлено, що найбільш оптимістичними є прогнози щодо тривалості життя у юнацькому віці (від 17 до 23 років). Дещо нижчими вони є у вікових групах від 24 до 49 та досягають ще нижчих, реалістичніших уявлень після 50 років.

6. Реалізованість, що розраховується, та власна суб’єктивна оцінка реалізованості.

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,178$ та $p = 0,29$), та значущий вплив віку ($F = 2,495$; $p < 0,05$ та $F = 3,671$; $p < 0,05$). Дисперсійний аналіз встановив наявність статистично значущих розбіжностей між всіма групами за обома показниками реалізованості, які цілком очікувано зростають від юнацького віку до старості.

8. Психологічний вік

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,68$), та значущий вплив віку ($F = 4,785$; $p < 0,001$). Психологічний вік досліджуваних зростає пропорційно їх біографічному віку, при цьому в середньому відповідаючи нижній віковій межі сформованих груп.

9. Коефіцієнт дорослості

Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,23$), та значущий вплив віку ($F = 5,412$; $p < 0,01$). Коефіцієнт дорослості на статистично значущому рівні зменшується при переході від вікової групи 17-23 роки до групи 23-29 років, що, певно, пов'язано із прагненням досліджуваних відчувати себе більш дорослими та самостійними. Починаючи з періоду ранньої зрілості значення коефіцієнта дорослості на статистично значущому рівні збільшується у вікових групах від 30 до 49 та 50 і старше.

Описову статистику найважливіших показників "Психологічної автобіографії" для різних вікових груп наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення показників реалізованості / потенційності за "Психологічною автобіографією"

Шкали ЗТРІ	Вікові групи						
	1	2	3	4	5	6	7
	17-23 років	24-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60-69 років	від 70 років
Загальна кількість подій	10,8	14,15	14,26	13,43	14,29	13,84	13,15
Загальна кількість подій минулого	5,53	8,54	8,12	8,29	10,43	11,35	12,08
Загальна кількість подій майбутнього	5,27	5,62	6,14	5,14	3,86	2,49	1,07
Середній час ретроспекції	4,48	7,21	12,36	17,91	26,24	32,41	41,15
Середній час антиципації	5,66	5,59	5,51	4,79	3,33	2,24	0,89

1. *Загальна кількість подій.* Результати статистичного аналізу показали гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,23$), та значущий вплив віку ($F = 3,551$; $p < 0,05$). В ході дисперсійного аналізу було встановлено, що в юнацькому віці

загальна продуктивність створення суб'єктивної картини життя є найменшою. При переході до віку ранньої зрілості вона зростає та залишається без значних змін протягом всього життя.

2. *Кількість названих подій минулого.* Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,461$), та значущий вплив віку ($F = 2,764$; $p < 0,05$). Продуктивність відтворення у пам'яті колишніх подій є найменшою в юнацькому віці. При переході до вікової групи 24-29 років вона значно збільшується. Подальше статистично значуще зростання кількості названих подій минулого спостерігається починаючи з 40 років.

3. *Кількість названих подій майбутнього.* Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,21$), та значущий вплив віку ($F = 4,315$; $p < 0,05$). Досить високою є продуктивність створення образів майбутнього у трьох вікових групах – від 17 до 23, від 24 до 29 та від 30 до 39. Починаючи з 40 років продуктивність життєвого планування починає знижуватися та досягає мінімуму у старості після 70 років.

4. *Середній час ретроспекції* (вказує на віддаленість названих подій в минуле). Встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,12$), та значущий вплив віку ($F = 2,915$; $p < 0,05$). Середній час ретроспекції на статистично значущому рівні поступово зростає протягом всього життя. Отже, чим старше стає людина, тим менше вона відкрита досвіду теперішнього та глибше їй властиво занурюватися в минуле.

5. *Середній час антиципації* (вказує на віддаленість у майбутнє життєвих перспектив та планів) – встановлено гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,41$), та значущий вплив віку ($F = 3,612$; $p < 0,05$). Дисперсійний аналіз показав досить високий рівень антиципації у юнацькому віці та віці ранньої зрілості. Із досягненням 40-річного віку він починає скорочуватися і досягає мінімуму в старості.

Таблиця 3 містить описову статистику для п'яти шкал опитувальника ЗТРІ для різних вікових груп.

Таблиця 3

Середні показники часових перспектив за опитувальником ЗТРІ

Шкали ЗТРІ	Вікові групи						
	1	2	3	4	5	6	7
	17-23 років	24-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60-69 років	від 70 років
Негативне минуле	2,95	2,31	2,23	2,16	2,13	2,08	2,1
Гедоністичне теперішнє	3,95	3,37	3,08	3,02	3,03	3,1	2,94
Майбутнє	3,13	3,95	4,01	3,61	3,28	3,05	2,74
Позитивне минуле	3,13	3,08	3,22	3,68	3,7	3,84	3,95
Фаталістичне теперішнє	2,48	2,53	2,45	2,41	2,92	3,23	3,51

1. Шкала “Негативне минуле”. Результати статистичного аналізу показали гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,3$), та значущий вплив віку ($F = 3,424$; $p < 0,05$). Найбільш негативно до свого минулого ставляться досліджувані юнацького віку, що, мабуть, пояснюється їх прагненням “подоросліпати”, отримати права та можливості дорослої людини, яких вони прагнули, але були позбавлені на попередніх вікових етапах. Після досягнення ранньої зрілості схильність до негативної оцінки минулого стає значно меншою та продовжує знижуватися протягом усього життя (хоча розбіжності між 2 – 7 групами не є статистично значущими).

2. Шкала “Гедоністичне теперішнє”. Результати статистичного аналізу показали гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,568$), та значущий вплив віку ($F = 3,504$; $p \leq 0,01$). Орієнтація на гедоністичний спосіб життя, прагнення до отримання насолоди у поточному моменті, небажання замислюватися про завтрашній день є максимальними у юнацькому віці. Із досягненням зрілості оцінки за шкалою “гедоністичне теперішнє” починають знижуватися та досягають мінімальних значень у період пізньої зрілості та старості.

3. Шкала “Майбутнє”. Результати статистичного аналізу показали можливість вважати групи досліджуваних, що відрізняються за віком, гомогенними ($p = 0,321$). Також визначений значущий вплив віку ($F = 2,724$; $p < 0,05$). Тест Дункана показав наявність двох гомогенних угруповань, що відрізняються одне від одного. У перше увійшли досліджувані 1 та 4 – 7 груп (віком від 17 до 23 та від 40 до 70 та старіше). У друге об’єднання – досліджувані 2 та 3 груп (віком від 24 до 39). Отже, орієнтація на майбутнє зростає в досліджуваних від юнацького віку до досягнення зрілості, досягає свого максимуму у період максимального розквіту психічних та фізичних можливостей, починає поступово знижуватися після 40 років та доходить до мінімальних значень у період пізньої зрілості та старості (після 60 років).

4. Шкала “Позитивне минуле”. Статистичний аналіз встановив гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,3$), та значущий вплив віку ($F = 4,207$; $p < 0,001$). Інтенсивність прихильного, позитивного ставлення до свого минулого починає зростати із 40-річного віку та досягає максимуму у період старості.

5. Шкала “Фаталістичне теперішнє”. Результати статистичної обробки показали гомогенність груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,3$), та значущий вплив віку ($F = 4,504$; $p < 0,01$). Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що песимістичне ставлення до майбутнього, впевненість в неможливості

його контролювати та впливати власними зусиллями на перебіг подій починає зростати після 50 років та стає все більш виразним із переходом до похилого віку і старості.

Описову статистику найважливіших оцінок життя за методикою “Семантичний диференціал часу” для різних вікових груп наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Середні показники оцінок часу життя
за методикою “Семантичним диференціал часу”

Шкали ZTP1	Вікові групи						
	1	2	3	4	5	6	7
	17-23 років	24-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60-69 років	від 70 років
Теперішнє	6,72	6,64	5,56	5,07	4,67	4,13	4,08
Минуле	4,26	6,31	6,5	6,52	6,42	6,32	6,71
Майбутнє	6	8,06	7,69	6,84	6,34	6,01	5,73

1. Оцінки теперішнього є гомогенними для груп досліджуваних, що відрізняються за віком ($p = 0,98$). Позитивні емоційні оцінки теперішнього є максимальними у період юності (від 17 до 23 років), ранньої зрілості (від 24 до 29 років) та починають поступово знижуватися протягом всього життя, досягаючи мінімуму у старості (після 70 років).

2. Оцінки минулого є гомогенними ($p = 0,63$) та характеризуються значущим впливом віку ($F = 4,323$; $p < 0,01$). На статистично значущому рівні від інших відрізняється вікова група 17-23 роки. Саме ці досліджувані демонструють значно нижчі оцінки минулого. Після досягнення зрілості (від 24 років) оцінки минулого починають невинно зростати на всіх вікових етапах, але ці зміни не є статистично значущими.

3. Оцінки майбутнього характеризуються гомогенністю ($p = 0,608$) та значним впливом віку ($F = 2,697$; $p < 0,05$). В результаті дисперсійного аналізу біло утворено два угруповання, що відрізняються на статистично значущому рівні. У перше потрапили досліджувані віком від 17 до 23 та від 40 і старше. У друге угруповання – досліджувані віком від 24 до 39. Отже, емоційні, мало усвідомлювані оцінки майбутнього зростають при переході від юності до зрілості, зберігаються на досить високому рівні в період “акме” та починають знижуватися, починаючи з 50 років.

Висновки

В результаті проведеного дослідження було встановлено певні вікові особливості характеристик особистісної реалізованості / потенційності.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що юнацький вік є таким етапом життєвого шляху, що характеризується переважним домінуванням орієнтації на поточний момент у власному існуванні та гедоністичний спосіб життя. Майбутнє сприймається досить позитивно, хоча когнітивна розробленість життєвих планів та перспектив знаходиться на не досить значному рівні, до того ж, слід відзначити, що свідомі оцінки майбутнього переважають неусвідомлювані емоційні. Ставлення до минулого є більш негативним, порівняно з періодом зрілості.

Оптимального співвідношення показники реалізованості та потенційності досягають у період максимального прояву психічних та фізичних можливостей людини (24-49 років). Досліджувані цього віку характеризуються позитивною оцінкою минулого, в якому отримують ресурси для нових досягнень. При цьому вони мають досить розроблені та структуровані плани і перспективи, схильні зазирати далеко у майбутнє, мають оптимістичні прогнози та сподівання.

Із досягненням передпенсійного віку починають зростати показники особистісної реалізованості як відчуття вичерпаності особистісного потенціалу. У досліджуваних домінує орієнтація на минуле, тенденція до його ідеалізації та детального відтворення у власних спогадах. Із віком знижується оптимістичність прогнозів стосовно майбутнього та розробленість життєвих планів та перспектив.

За продуктивністю створення образів майбутнього та емоційним ставленням до нього період пізньої зрілості та старості є подібним юнацькому віку. Розбіжності стосуються ставлення до минулого, яке є більш позитивним, та орієнтації на гедоністичний спосіб життя у теперішньому, яка є менш вираженою.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку мають полягати у створенні психодіагностичної методики для діагностики особистісної реалізованості як комплексного багатомірного утворення, вивченні вікових особливостей цього конструкту та його зв'язку з іншими психічними характеристиками особистості.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 282 с.
2. Вассерман Л.И. Семантический дифференциал времени как метод психологической диагностики личности при депрессивных расстройствах : Пособие для психологов и врачей / Л.И. Вассерман, О.Н. Кузнецов, В.А. Ташлыков и др. – СПб. : СПб НИПНИ им. В.М.Бехтерева, 2005. – 27 с.

3. Коржова Е.Ю. Методика “Психологическая биография” в психодиагностике жизненных ситуаций / Е.Ю. Коржова. – К. : МАУП, 1994. – 109 с.
4. Кроник А.А. Каузометрия : Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути / А.А. Кроник, Р.А. Ахмеров. – М. : Смысл, 2003. – 258 с.
5. Кроник А.А. Субъективная картина жизненного пути как предмет психологического исследования / А.А. Кроник // Психология личности и образ жизни : Сборник. – М. : Наука, 1987. – С. 149– 152.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 712 с.
7. Сырцова А. Методика Ф. Зимбардо по временной перспективе / А. Сырцова, Е.Т. Соколова, О.В. Митина // Психологическая диагностика. – 2007. – № 1. – С. 85 – 106.

The age dynamic of personal realization / potentiality was analyzed. It's turned out, that age of “acme” characterizes by the optimal correlation of realization / potentiality characteristics. It's demonstrated, that realization characteristics increase from the fore-pension age.

Key words: personal realization, personal potentiality, youth, maturity, old age, acme.

Отримано: 12.02.2010

УДК 37.035.91:159.923

Н.О.Бочаріна

Формування гуманістичної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у процесі особистісно орієнтованого виховання

У статті розглянуто засоби формування гуманістичної спрямованості особистості майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: особистість, гуманістична спрямованість, соціальний педагог, процес формування.

В статье рассмотрены способы формирования гуманистической направленности личности будущих социальных педагогов в процессе обучения в высшем учебном заведении.